Gáspár bácsi valóságos történeteit — a szénaboglyával felmarkolt ember esetét, a furfangos kutyavásárt — még kitaláltnak is vélhetnők, ha nem lenne mögöttük felfedezhető a huncutkás mosoly, a saját személyét is kompromittáló eseteknek szemérmes öngúnnyal való lírába oldása. A népmese közegébe emeli így a valóságost, ahol már a szabályt a tündérek és az Életen kifogó Erős János-ok alkotják, mégis megmaradva szigorúan a tárgyánál. Mindig a csetlő-botló, életében kisszerű embereknél, akik, hogy enyhítsenek a nyomorukon, istenméretűnek képzelik magukat. Valójában maguk is teremtők, a szerencsekerék-élet forgásában maguk képére szelidített anyag teremtői. Akik „zabaratni" járnak és „pityókaszedni", „illogatják" a bort, és életük folyásában nincs semmi különös. A szülőföld szeretete, a sokszor megszenvedett sorsközösség kovásza, ami egybetartja őket. Még érzik, még tudják a nyelvet, négyelemisen és hatelemisen is örömmel ízlelgetik zamatát.

Tamási Gáspár közülük való. Szinte maga is népmesébe illő hős. Gondolt egyet, és papírra vetette az égbe szúrt fenyők suhogását és élete folyását, amely a szőke Nyikó patak átváltozásaival hasonlatos. Melybe, ha belever a zápor, elsötétül, de vihar elültével újból kitisztul, mit se törődve az égi erőszak földi nyomaival. A megpróbáltatások csak még jobban acélozták erejét, hitét pedig a bizakodás adja. Hiszen ő olyant tud, amelynek sem égi, sem földi hatalmak nincsenek birtokában: továbbálmodni a tisztaságot. *(Dacia és Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, ill. Bukarest, 1970.)*

SZAKOLCZAY LAJOS

TANULMÁNY

AZ OLASZ RENESZÁNSZ IRODALOMELMÉLETE

VÁLOGATTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE KOLTAY-KASTNER JENŐ. A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA BÁN IMRE

A reneszánsz az értelem magára eszmélésének, a külső és belső világ fölfedezésének kora, melyben a középkor anyagi és szellemi alapjait rengető ember önmaga hatalmára döbben, s az élet hirtelen felragyogó kincseit mámorosan ragadja magához. Még nem eléggé megfontolt, nem eléggé teljes és alapos ez a birtokbavétel, még visszatart, meg-megállít az öröklött félszegség, a gyakorlatlanság, néha épp a túlzott mohóság. De a fölismerés visszavonhatatlanul megtörtént, az olthatatlan fény kigyúlt, s aztán lassan-lassan lecsillapodott a cél felé nyúló kéz remegése is. Ekkor látta meg az előbb homályban tapogatózó ember a jót és a szépet, ekkor vette észre maga körül és önmagában a minden dolgok értelmét alkotó harmóniát, a természet csodáját, az élet örömét, az okos munka, az alkotás gyönyörűségét. Az öntudat mutatta meg mindezt, s ebből következett a tapasztalat, hogy tudatlanul nincs igazi élvezet. Fel kellett hát tenni a kérdéseket. Így született — sok testvérével együtt — a művészet és szépség tudománya. A középkornak nincs esztétikája, művészet- és irodalomelmélete; gyakorlati szabályai vannak mesteremberek számára, s nem változtat ezen az sem, hogy e mesterek egynémelyike a maga műhelyében közel került a tökéletességhez. A modern világ eszményi szép-fogalmát a reneszánsz szüli meg, természetesen Itáliában, s ekkor keletkezik az irodalmi esztétikum kategóriája is, mely köré a klasszikus kor poétikájából bomlik ki az irodalomelmélet és az eszté-

tika. „A reneszánsz korát az irodalomelmélet területén is a keresés és kutatás jellemzi" — mondja Koltay-Kastner professzor antológiájának egyik jegyzetében, s talán ezzel jelölhetnénk meg magának a kötetnek is gyönyörködtetően tartalmas gazdagságát. A szélsőséges vélemények néha szikrát vető összeütközése meg-megcsillant egy-egy ma is érvényes gondolatot, sőt, jó néhányat azok közül is, melyeket nem ártana ismét fölfedezni, vagy nagyobb betűkkel nyomtatni a XX. század művészeinek ábécéskönyvében. Aligha van ma olyan esztétikai elvünk, melynek gyökere ne nyúlna vissza e századokba, s ha többnyire jellemző is az útkeresés ezekre a kezdetekre, olykor bizony tisztábban tárják elénk a lényeget naivságukban, mint a tudósabb utókor. Persze sok minden van, amin ma már akár mosolyoghatunk is, de semmiképpen sem ilyen az a minden írásból egységesen sugárzó törekvés, mely a művészetet az ember szolgálatába igyekszik állítani, s az értékesnek tartott örökséget a társadalom előrehaladó mozgásának lendítésére akarja fölhasználni. Petrarcától Tassóig két évszázad termésének javát válogatja össze ez a kötet, páratlanul a nemzetközi irodalomban, mert a benne foglalt anyag nemhogy így összegyűjtve, de még darabonként is alig-alig közelíthető meg. És a könyv értékét megsokszorozza az az apparátus, mely a tartalmat különböző metszetekben tárja elénk, több oldalról érkező fénnyel világítja meg: a bibliográfiák, mutatók, jegyzetek, mindenekelőtt pedig Bán Imre és Koltay-Kastner Jenő két tanulmánya. Értékelésüket — mint a kötet érdembeli bírálatát is — a szakkritikára kell hagynunk, az azonban nem kétséges, hogy a magyarországi — sőt, ha Debrecen megbocsátja, ezúttal jólesően szűkíthetjük a kört: szegedi — reneszánszkutatás nem marad el az élvonal mögött. Az irodalomelmélet múltjának és jövőjének kutatói kezébe olyan forrásgyűjtemény került, amit messze földön irigyelni fognak tőlük, s nem lenne vakmerőség „visszafordítani" az egészet olaszra. *(Akadémiai Kiadó, 1970.)*

KULCSÁR PÉTER

HELYTÖRTÉNET

CSONGRÁD MEGYE FELSZABADULÁSA ÉS AZ ÉLET MEGINDULÁSA 1944. SZEPTEMBER—1945. OKTÓBER

SZERKESZTETTE ÉS A BEVEZETŐ TANULMÁNYT ÍRTA: RÁCZ JÁNOS

A könyvbarát és minden érdeklődő szemében látványnak is megkapó a Csongrád megye munkásmozgalmának válogatott dokumentumait tartalmazó eddig megjelent két hatalmas kötet. Ha pedig a képzelet melléjük sorakoztatja a folytatásként várható további köteteket, világosan kibontakoznak a vidéken valóban egyedülállóan impozáns vállalkozás körvonalai. E vállalkozás jelentőségét a megyei munkásmozgalom történetének tudományos feltárása szempontjából már méltatta Szabó Ferenc ezeken a lapokon. Joggal húzta alá ugyanő, hogy a példás kezdeményezés méltó Csongrád megyéhez és székhelyéhez. Mondandójához csatlakozva legfeljebb egy-két megjegyzéssel egészíthetjük ki gondolatait.